

УКРАЇНА

Україна

Зросли жертви серед цивільного населення, включно з дітьми та людьми похилого віку, оскільки російські війська застосували заборонену зброю, виводили з ладу критично важливу цивільну інфраструктуру та, згідно з наявними даними, навмисно цілили по мирним жителям. На окупованих Росією територіях тривали репресії через неросійську ідентичність, відбувалися страти, катування та інше жорстоке поводження з цивільними ув'язненими та військовополоненими. В умовах воєнного стану влада обмежувала права на свободу слова та віросповідання. Тривали судові переслідування тих, хто відмовлявся від військової служби за релігійними або моральними переконаннями. Боротьба України з гендерним насильством і за права ЛГБТ залишалася обмеженою.

ПЕРЕДУМОВИ

Росія продовжує агресивну війну проти України, незважаючи на значні втрати, і досягла територіальних здобутків, зокрема в лютому, окупувала місто Авдіївка, яке було українським опорним пунктом з 2014 року. Просування Росії в Харківській області в основному стримувалося українськими силами. У серпні Україна здійснила раптовий наступ на Курську область Росії, окупувавши територію в кілька сотень квадратних кілометрів. Щоб усунути нестачу воєнної сили, у квітні в Україні було прийнято закон, що знижує мобілізаційний вік з 27 до 25 років.

Іноземна військова та фінансова допомога Україні надавалась із занепокоєнням щодо її сталості в майбутньому, особливо після перемоги Дональда Трампа на президентських виборах у США. Економіці України вдалося зрости протягом 2024 року, хоча вона серйозно страждала від нестачі робочої сили, а також від регулярних відключень електроенергії по всій країні, спричинених цілеспрямованими атаками Росії на енергетичну інфраструктуру.

У квітні Україна повідомила Раду Європи про те, що вона скорочує обсяг своїх відступів до меншої кількості статей Європейської конвенції з прав людини (ЕКПЛ) і скасовує відступи, пов'язані з примусовою чи обов'язковою працею, свободою думки, совісті чи релігії, правом на ефективний засіб правового захисту та заборонаю дискримінації.

ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

НЕВИБІРКОВІ ОБСТРІЛИ

Втрати серед цивільного населення були вищими, ніж у 2023 році, і часто відбувалися далеко від лінії активних бойових дій, оскільки Росія продовжувала обстрілювати населені пункти ракетами та безпілотниками. Ці атаки включали атаку на Національну дитячу спеціалізовану лікарню «Охматдит» у столиці, Києві, яка була серйозно пошкоджена після удару крилатою ракетою 8 липня – очевидний воєнний злочин¹. Діти з усієї України в цей час проходили медичні процедури, такі як хіміотерапія та реконструктивна хірургія. Двоє людей загинули, понад 100 були поранені, в тому числі діти. Як і інші численні атаки 2024 року, удар по Охматдиту був частиною ширшої скоординованої російської атаки; того ж дня було вбито щонайменше 43 мирних жителів у Києві, Дніпрі та Кривому Розі.

Росія продовжувала систематичні атаки на енергетичну інфраструктуру. За даними Міжнародної енергетичної асоціації, станом на травень 70% теплових потужностей України були або зруйновані, або перебували в окупації. Дефіцит виробництва електроенергії призводив до регулярних відключень електроенергії, особливо в спекотні літні місяці та взимку, оскільки сукупний збиток був найбільшим, а попит досяг піку.

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ

З'являється все більше свідчень про позасудові страти українських військовополонених російськими військами. Численні відеоролики, які, як стверджується, демонструють такі інциденти, поширювалися в соціальних мережах, а Генеральна прокуратура України

підкреслювала, що з 2022 року було страчено щонайменше 147 українських в'язнів, майже 90% (127) з них – у 2024 році. Хоча Росія зазвичай ігнорувала або відкидала ці повідомлення, дві значущі політичні фігури в Росії закликали до страти військовополонених. У липні заступник голови Ради безпеки Дмитро Медведєв у своєму Telegram-каналі закликав до «тотальних розстрілів». У жовтні лідер Чечні Рамзан Кадіров публічно заявив, що віддав наказ не брати українських військових живими. Однак через три дні він заявив у Telegram, що скасував це розпорядження.

Сотні українських військовополонених були засуджені в Росії та на окупованих нею територіях України, часто лише за участь у бойових діях. Відсутність належної правової процедури в таких судових процесах також є воєнним злочином.

ПРАВО НА ПРАВДУ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ВІДШКОДУВАННЯ

21 серпня український парламент проголосував за ратифікацію Римського статуту МКС, але із заявою відповідно до статті 124 про те, що протягом семи років Україна «не визнаватиме юрисдикцію» МКС щодо воєнних злочинів,² «коли, ймовірно, злочин скоїли її громадяни». Це створило двозначність, яка могла перешкодити ефективним розслідуванням МКС злочинів за міжнародним правом, скоєних в Україні.

МКС видав додаткові ордери на арешт трьох високопоставлених російських воєначальників і тодішнього міністра оборони Сергія Шойгу. Усіх чотирьох осіб звинуватили у воєнних злочинах, скоєних в Україні. Це включало спрямування нападів на цивільне населення та заподіяння надмірної випадкової шкоди цивільним особам або пошкодження цивільних об'єктів, а також злочин проти людяності.

ПРАВА ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Люди похилого віку продовжували непропорційно страждати від російської агресії. За даними HelpAge International, люди похилого віку та люди з інвалідністю становлять від 20% до 50% тих, хто живе в межах 25 км від лінії активних бойових дій. Ця група, яка часто не могла дістатися до фізично недоступних укриттів під час повітряних тривог через інвалідність, залишалася в зоні найбільшого ризику.

Люди похилого віку, 80% яких жили за межею бідності через надзвичайно низькі пенсії, також переважно були не в змозі отримати доступ до житла, коли були переміщені внаслідок конфлікту. Їх було значно більше в притулках для переміщених осіб, оскільки вони не мали доходу, щоб знайти орендоване чи інше житло. Ці притулки були фізично недоступні для людей похилого віку з інвалідністю, що призвело до розміщення тисяч людей похилого віку з інвалідністю у закладах догляду з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У вересні російська бомба вдарила по будинку для людей похилого віку у Сумах, убивши одну людину та поранивши щонайменше 12 інших у закладі, який охороняється міжнародним гуманітарним правом.

СВОБОДА САМОВИРАЖЕННЯ

У квітні Україна зменшила обсяг відступів від ЄКПЛ, але залишила відступ щодо статті 10, яка стосується права на свободу вираження поглядів. Ряд провідних ЗМІ поскаржилися на тиск з боку української влади. У січні журналісти bihus.info повідомляли, що за ними стежили, в тому числі прослуховували їхні телефони. Розслідування за цими звинуваченнями було відкрито Службою безпеки України, незважаючи на те, що її співробітників підозрюють у цій практиці. Через занепокоєння щодо конфлікту інтересів розслідування взяло на себе Державне бюро розслідувань; станом на кінець року розслідування тривало. У жовтні редакція провідної газети «Українська правда» стверджувала, що Офіс президента, серед іншого, тиснув на бізнес, щоб не розміщувати рекламу у виданні, намагаючись змусити змінити її редакційну політику. Влада відкинула звинувачення, а президент Володимир Зеленський заявив, що тиск на журналістів є «неприпустимим».

Триває переслідування осіб за статтею 436-2 Кримінального кодексу – «виправдання російської агресії проти України». Однак станом на листопад кількість кримінальних справ, переданих до суду за цією статтею, впала на 29% порівняно з 2023 роком.

СВОБОДА РЕЛІГІЇ ТА ПЕРЕКОНАНЬ

У серпні набув чинності закон про заборону «релігійних організацій, пов'язаних із центрами впливу», якщо їхні штаб-квартири знаходяться «в країні, яка здійснює збройну агресію проти України».

Закон стосувався Української православної церкви, яка залишалася у спірному церковному підпорядкуванні Російській православній церкві. Закон зобов'язав Українську Православну Церкву вийти з цієї приналежності протягом дев'яти місяців. Українська влада висунула церкві звинувачення у тісній співпраці з російською розвідкою та виправданні російської агресії її священниками і парафіянами.

ДИСКРИМІНАЦІЯ

Оскільки влада активізувала призов на військову службу, деякі методи викликали негативну реакцію громадськості, оскільки вони виглядали непропорційними, довільними чи дискримінаційними. Наприклад, щоб вирішити проблему великої кількості відстрочок від призову на військову службу для студентів-аспірантів чоловічої статі, органи управління освіти припинили прийом заявок на контракт денної аспірантури як для чоловіків, так і для жінок, хоча жінки не підлягають обов'язковому призову.

ПРАВА ТИХ, ХТО ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА РЕЛІГІЙНИМИ АБО МОРАЛЬНИМИ ПЕРЕКОНАННЯМИ

Організація зі свободи віросповідання Forum18 повідомила про сплеск нових кримінальних справ, порушених проти тих, хто відмовляється від військової служби за релігійними або моральними переконаннями, з середини року, довівши загальну кількість приблизно до 300, на додачу до понад 80 справ, які вже дійшли до суду. Справа одного з тих, хто відмовляється від військової служби, Дмитра Зелінського, дійшла до Конституційного суду в жовтні після того, як Верховний суд відхилив його останню апеляцію. У грудні Конституційний Суд все ще обговорював питання про те, чи дозволено відмовлятися від конституційного права на відмову від військової служби за умов воєнного стану. З початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році варіантів альтернативної служби не було.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО

Генпрокуратура повідомила про збільшення кількості зареєстрованих випадків домашнього насильства на 80% порівняно з 2023 роком, кількість постраждалих перевищила 5000 осіб, більшість з яких жінки та діти. В аналітичній записці, опублікованій Інститутом глобальної публічної політики, основними причинами гендерно зумовленого насильства названо сексуальні злочини, скоєні російськими військами, важкі умови життя внутрішньо переміщених осіб, економічна нестабільність, жорстке гендерне насильство та стрес і травми, пов'язані з війною.

У травні Верховна Рада прийняла новий закон, спрямований на гармонізацію Кримінального кодексу України з Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція), яка була ратифікована у 2022 році. Серед іншого закон ввів кримінальну відповідальність за цілий ряд актів гендерно зумовленого насильства, включаючи залякування та сексуальні домагання як офлайн, так і онлайн.

ПРАВА ЛГБТІ

У червні в Києві пройшов перший з 2021 року Марш рівності. Однак суттєвого прогресу в юридичному визнанні та захисті прав одностатевих пар не було досягнуто. Відповідний законопроект, вперше зареєстрований у березні 2023 року, ще мав розглянути парламент. У

червні Європейський суд з прав людини постановив, що відмова в правовому захисті одностатевих пар в Україні є дискримінацією, а також порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя. Законопроект від 2021 року, який пропонував включити до кримінального кодексу сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як обтяжуючі обставини злочинів на ґрунті ненависті, не розглядався.

ПРАВО НА ЗДОРОВЕ ДОВКІЛЛЯ

Місцеві НУО повідомили про значні та довготривалі збитки навколишньому середовищу, спричинені російською агресивною війною, яка триває, включаючи забруднення ґрунту, води та повітря на материковій частині України та Чорному морі. Влада та екологи повідомили про забруднення річок Сейм і Десна в серпні та вересні, що беруть свій початок у верхній течії з Росії; це спричинило масову загибель риби.

У червні Кабінет міністрів України видав розпорядження Про схвалення Національного плану з енергетики та клімату, спрямованого на гармонізацію енергетичної та кліматичної політики України з політикою ЄС, у тому числі шляхом поступової відмови від виробництва електроенергії на основі вугілля до 2035 року.

ОКУПОВАНІ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЇ

ПРАВО НА ОСВІТУ

На окупованих територіях продовжувалося порушення права на освіту, дітей піддавали індоктринації, а окупаційна влада покладалася на примус до вчителів та вчительок, який у деяких випадках становив примусову працю.³

ПРИДУШЕННЯ НЕРОСІЙСЬКИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Росія продовжила політику «русифікації» окупованих територій, включно з Кримом.⁴ У січні Міжнародний суд ООН постановив, що обмеження на навчання українською мовою є порушенням CERD.

Релігійні меншини та неросійські ЗМІ та культура залишалися під ударом. Де-факто влада окупованих Донецької та Луганської областей повідомила своїх мешканців, що «паспорти», які вони почали видавати у 2016 році, втрачають чинність з 1 грудня 2024 року та мають бути обміняні на повноцінні російські паспорти. Мешканці без російських паспортів вважатимуться «іноземними громадянами», їм буде відмовлено в доступі до деяких базових послуг і їм загрожує депортація.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у червні постановив, що російська адміністрація Криму порушила численні права людини, наві'язуючи жителям Криму російське громадянство, переміщуючи ув'язнених до Росії, скоюючи насильницькі зникнення жителів і пригнічуючи свободу релігії та ЗМІ. ЄСПЛ постановив, що поведження з кримськотатарським народом, включаючи примусове закриття політичних і культурних установ, переслідування лідерів громад і напади на приватну власність, було дискримінаційним. Репресії проти груп меншин у Криму тривали, зокрема проти кримських татар, підозрюваних у приналежності до Хізб ут-Тахрір, а також Свідків Єгови, двоє з яких були ув'язнені в жовтні.

ТОРТУРИ ТА ІНШЕ ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

Продовжували надходити достовірні повідомлення про тортури та інше жорстоке поводження, а також про насильницькі зникнення українських цивільних і військових. Близько 97% колишніх українських військовополонених, опитаних Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні, повідомили, що піддавалися тортурам та іншому жорсткому поводженню у російському полоні, включаючи жорстокі побиття, електрошок, сексуальне насильство, позбавлення сну та імітаційні страти. Незалежна міжнародна слідча комісія щодо України повідомила в жовтні, що російська влада проводила «скоординовану державну політику катувань українських цивільних осіб і військовополонених»; вона визнала, що це є злочинами проти людяності.

Максима Буткевича, правозахисника, військовополоненого з червня 2022 року, звільнили в рамках обміну полоненими в жовтні. Він був засуджений за нібито скоєний воєнний злочин де-

факто судом в окупованому місті Луганську на основі примусового «зізнання», записаного на відео.⁵

Журналістка Вікторія Рощина, яка зазнала насильницького зникнення з окупованого Маріуполя в серпні 2023 року, була підтверджена в російському полоні у квітні та померла в російському Таганрозькому СІЗО, сумнозвісному імовірними катуваннями там в'язнів.

ВІДМОВА В ДОСТУПІ

Росія не надавала спостерігачам ООН доступ до місць ув'язнення, де утримувалися українські цивільні та військовополонені. Інші міжнародні організації, в тому числі гуманітарні, мали обмежений доступ або взагалі не мали доступу до місць утримання під контролем Росії та взагалі на окупованих територіях. Це разом з обмеженнями на пересування цивільних осіб на цих територіях перешкоджало жителям отримати доступ до базових потреб.

Твердження Росії про порушення українськими силами міжнародного права, такі як нібито атака на ринок у Донецьку в січні, не могли бути неупереджено задокументовані через відсутність доступу для незалежних ЗМІ та правозахисних організацій.

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У березні фактична влада окупованої Донецької області вдалася до заходу, який дозволяє експропріацію майна, покинутого переселенцями. Вони розмістили список «покинутих» об'єктів в Інтернеті та дали власникам 30 днів, щоб вони з'явилися особисто та пред'явили «паспорт», виданий російською або місцевою фактичною владою, щоб повернути право власності. Цей захід становив експропріацію власності переміщених осіб.

¹ ["Ukraine: Russian strikes exact increasingly heavy toll on Ukraine's children", 18 November](#)

² ["Ukraine: Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed", 22 August](#)

³ ["Ukraine/Russia: Teachers in Russian-occupied territories coerced to teach Russian curriculum through threats and violence", 4 October](#)

⁴ [Ukraine/Russia: Ten Years of Occupation of Crimea: Russia Is Seeking to Effect Demographic Change while Suppressing Ukrainian and Crimean Tatar Identities, 18 March](#)

⁵ ["Ukraine: Russia's reprisals against prominent Ukrainian human rights defender who joined the Armed Forces of Ukraine", 17 August](#)